

PŮVOD A VÝSKYT PŘÍJMENÍ PEXA PODLE BERNÍ RULY

Autor: Lukáš Starý (<http://rodokmen.blog.cz>)

Původ příjmení Pexa, Peksa (stejně tak Pek, Peka) má 2 možnosti výkladu. Buďto vzniklo odvozením z křestního jména Petr anebo od slova Pek, Beck, tzn. v německém nářečí pekař (Bäcker).

V Berní rule z r. 1654/55 se vyskytuje příjmení Pexa, Peksa a Pex celkem čtrnáctkrát. Hospodáři s příjmením Pexa nebo Peksa jsou v Berní rule zachyceni na panstvích a statcích: děkanství Hradu pražského (soudní okres Český Brod), Encovany (s. o. Litoměřice), Točník, Lochovice (oba s. o. Hořovice), Lukavec (s. o. Pacov), Chyšky (s. o. Milevsko), Lukavec, Padov (oba s. o. Pacov), Obytce (s. o. Klatovy), Kolín (tam je zaznamenán pustý Pexovský grunt) a na předměstí horního města Příbrami (také pustý Peksovský grunt). Příjmení Pex se vyskytuje jednou, a to na statku královského města České Budějovice, další Pexovský grunt je také zmiňován od r. 1680 v obci Ohrazení u Ledenic (České Budějovice).

Termín Pexovský grunt vychází ze jména majitele k určitému období. Protože ještě nebyla popisná čísla, tak se grunty označovaly jmény - většinou podle majitelů. Nemusel to ale vždy být úplně původní majitel, grunty pocházejí většinou ze 13. století, kdy byly hromadně zakládány kolonizační vesnice a příjmení tehdy ještě nebyla. Majitel Pexa může pocházet až cca z 16. - 17. století (kdy se příjmení tvořila) a dlouho grunt vlastnil, nebo podle majitele, který grunt vlastnil k roku, kdy byla založena nějaká významná písemnost (např. pozemková kniha nebo tzv. urbář - úřední kniha majitelů panství a statků pro evidenci platů a dávek, které jim plynuly z poddanských usedlostí). V těchto písemnostech byl každý grunt nadepsán jménem majitele (místo č. p.), např. "Grunt Matěje Pexy" nebo "Pexovský grunt" a toto označení se pak úředně používalo další staletí jako identifikátor gruntu. Až r. 1770 byla zavedena čísla popisná, někde již předtím existovala čísla gruntů (používaná jen v pozemkových knihách), ale ta neměla valný význam.

V jižních Čechách je ovšem zvláštnost, která jinde není. Když se např. v západních Čechách na Pexovský grunt přiženil nebo ho koupil např. Kasl, byl stále Kasl on i jeho potomci. Ve zbytku Čech platí přibližně to samé, rodová příjmení byla silná. Na jihu Čech je tomu ale jinak - ještě do začátku 19. století, když někdo koupil nebo vyženil grunt, tak převzal příjmení gruntu a jeho potomci ho nosili také. Velmi silný jihočeský rod Pexů (ze kterého také pochází

autor tohoto webu Petr Pexa) tak získal své příjmení v r. 1681 po výše zmíněném Pexovském gruntu v obci Ohrazení u Ledenic (České Budějovice), přestože jeho kupec se původně jmenoval Urban Graman (* 1647 Nedabyle u Č. Budějovic). On, manželka i všichni jejich potomci již ale dále nesli příjmení Peksa/Pexa. Na začátku 19. století bylo již přejímání příjmení po gruntu zakázáno, ale tradice byla mnohdy silnější (např. rod Bicek/Pexa v jihočeských Slavošovicích - tam někteří zůstali Bickovi, jiní byli po gruntu opět Pexovi).

Podle statistiky Ministerstva vnitra ČR bylo v České republice k 1.4.2004 celkem 499 osob s příjmením Pexa (234 mužů, 265 žen) a 222 osob s příjmením Peksa (105 mužů a 117 žen). K 1.4. a 9.5.2006 to bylo 479 Pexů (226 mužů a 253 žen) a 222 Peksů (102 mužů a 120 žen) a k r. 2011 471 osob s příjmením Pexa (221 mužů a 250 žen). Dnes se příjmení Pexa/Pexová a Peksa/Peksová vyskytují hlavně na území Prahy, jižních Čech, Brna a jižní Moravy (více na www.kdejsme.cz). Rozšířené je příjmení i v okolních státech (Německo, Rakousko a Polsko). V Polsku to je hlavně varianta Peksa, v německy mluvících zemích varianta Pexa. V 19. století řada osob s tímto příjmením emigrovala do USA, kde dnes jejich potomci žijí hlavně ve státech Minnesota, Illinois a Iowa.

VARIANTY PŘÍJMENÍ A MOŽNÁ ZKOMOLENÍ

Neměnnost a dědičnost příjmení byla úředně zavedena guberniálním nařízením ze dne 20. října 1770 a uzákoněna patentem z 1.11.1780. Už předtím existovala příjmení, nebyla ale úplně ustálená. Vyskytovala se jak rodová příjmení (po otci), tak přezdívky („po chalupě“ nebo podle nějaké osobní vlastnosti). Přezdívka mohla někdy úplně nahradit rodové příjmení anebo mohla platit jen pro jednu osobu a potomci této osoby používali opět rodové příjmení. Ve vsi Lišicích tak na konci 17. st. lze najít celou řadu osob, které měly dvě příjmení (např. Straka - Škrábek, Hajšman - Budek, Hajšman - Tůma, Švehla - Levý, Motl - Pauba).

V písemných pramenech jsou tato příjmení uváděna samostatně nebo zároveň (např. Schwarz oder Budek, Rajmon řečený Brož apod.). Jména „po chalupě“ jsou často překvapivě pevná. Například v matrice narozených pro ves Knihy je 14. ledna 1790 zapsán jako otec dítěte Pavel Peksa, sedlák z č. p. 6. Ve skutečnosti se ale jedná o Pavla Kasla, jehož otec Bartoloměj Kasl koupil grunt „Pexovský“ (později č. p. 6) od Jakuba Pexy už v roce 1753. Ve vsi Předenicích je jméno rodu Duchků, který odsud odešel za třicetileté války, zachováno dodnes. V Berní rule se o tomto gruntu hovoří jako o „Duchkovským pustým“ a novému

hospodáři Janu Hajšmanovi, usazenému zde roku 1676, se začalo říkat „Duchek“. Dnes, když zde rod Hajšmanů už dávno nežije, se tomuto domu říká „U Dufků“.

Příjmení bývají v písemných pramenech často zkomolována, někdy dosti značně. A to nejen v cizojazyčných nebo starších pramenech, ale i v českých z 2. poloviny 19. století. Záměna příjmení Pexa - Peksa je celkem pochopitelná a běžně se vyskytuje ještě na začátku 20. století. Nejčastěji jsou tato příjmení komolena na Bexa (Beksa), Paxa (Paksa) a Baxa (Baksa). V několika případech došlo v pramenech ke zkomolení na Pixa (Piksa), Pechsa, Lexa (Leksa), Lechsa, Pek, Peška, Pecka a dokonce na Wespa. V angloamerických pramenech (u emigrantů v USA) docházelo poměrně často ke zkomolování i na Pecksa, Pexsa, Becksa, Packsa a Pexe. Zároveň se objevila řada případů, kdy je naopak cizí příjmení (např. Trxa, Pek, Baxa) zkomoleno na Pexa.

Příjmení podobných příjmení Pexa je celá řada. Berní rula zná příjmení Pexl (1 případ), Pix (2), Pixa (2), Piksa (9), Pek / Peková (28), Peka (2), Baxa a Pexander (2). Podle statistiky MV pro rok 2004 jsou v ČR rozšířena příjmení Paxa (15 případů včetně ženské varianty jména), Beksa (16), Pixa (408), Piksa (127), Baxa (827), Baksa (64), Bakša (35), Lexa (1486), Leksa a Leks (249), Pexidr (22), Pexídr (22), Pek a Peka (1024) a Pék (23). Příjmení Pex, Pexl a Pexander zachycená v Berní rule již dnes v ČR neexistují, stejně jako příjmení (zkomoleniny) Bexa, Paksa, Pechsa a Lechsa.